

VI. Tardy: Psychologie osobnosti

SPN, Praha, 1964

Tardyho Psychologie osobnosti je věnována struktuře (statice) osobnosti, obdobně jako např. Guilfordova Personality nebo Eysenckova The structure of Human Personality. Není to kniha vhodná k seznámení s problematikou osobnosti. Je na svou obsažnost příliš stručná. Hned úvodní čtyřstránková kapitola („Psychologie osobnosti a jiné části psychologie“) je v podstatě obsáhlou studií zkonzenzovanou do též, stejně jako „Pojem osobnosti“ (str. 13—19). Pro toho, kdo hledá řešení obecných teoretických problémů, o nichž se zde mluví, jsou tyto kapitoly — stejně jako mnohé jiné — velkou pomocí. Ale ten, kdo problémy tohoto druhu dosud nevidí, těžko se to tady naučí.

Kapitola o metodách psychologie osobnosti obsahuje kromě přehledu metod i původní metodologické úvahy. Po věcné stránce je možno pouze vytknout, že není respektován vztahový charakter pojmu validity (je udávána validita metod, aniž by se řeklo, jak je definováno kritérium).

Za úvodní část („Pojetí psychologie osobnosti“) zařazuje Tardy kapitola o motivaci, protože motivace je nejdůležitější partíí obecné psychologie ve vztahu k psychologii osobnosti.

Další tři kapitoly („Faktorová analýza“, „Vlastnosti osobnosti“ a „Vztahy mezi vlastnostmi“) by bylo možno nazvat souhrnně „Teorie psychických vlastností“. Autor nejdříve zavádí a objasňuje pojem faktoru, pak rozebírá různé klasifikace vlastností a dospívá k vlastní klasifikaci. Na základě toho pak pojednává obecně o struktuře osobnosti. Tuto část knihy považují za zvlášť důležitou a přínosnou, a to i v porovnání s obdobnými výklady Allporta, Cattella, Guilforda a Eysencka. Domnívám se však, že by ještě získala, kdyby autor soustředil v samostatnou kapitola to, co je zde i v dalších kapitolách zařazeno do různých souvislostí (vlastnost jako zobecnění, pojem dimenze, polarity a typu, úvahy o kvantifikaci, o hierarchii vlastností atd.). Výklad základních pojmů faktorové analýzy podaný v této části je velmi zajímavý a originální. Je možno pouze vytknout, že autor užívá pojmu vek-

toru současně pro individuální veličinu i pro veličinu v tzv. prostoru testů a faktorů, což je neobvyklé a vede k nejasnosti.

Zvláštní zmínku zaslouží kapitola o podílu dědičnosti na vlastnostech osobnosti, která výběrem i podáním podstatných problémů předčí řadu významných souhrnů (např. příslušné kapitoly v Anastasiové Differential Psychology nebo psychogenetické pasáže 4. svazku Handbuch der Psychologie).

Nejdelší a typickou kapitolu věnuje Tardy temperamentu. Je to dobře aranžovaná diskuse anglosaských, tradičně evropských a sovětských psychologů, do které autor sám přímo zasahuje jen tam, kde to považuje za potřebné. Zvláště důležité jsou pasáže, které objasňují problematiku tzv. typů vyšší nervové činnosti.

Kapitola o schopnostech vychází z důrazu na měření, který je u nás aktuální. Soustřeďuje se na obecné a „specifické“ rozumové schopnosti (vhodnější je termín „speciální schopnosti“, který nekoliduje s termínem „specifický faktor“). Za nejpodněnější považují úvahy, které navazují na facetové teorie schopností.

Tardyho Psychologie osobnosti není chudá na původní pozitivní formulace. Přesto však je především spolehlivým a kritickým přehledem starších i novějších teorií a empirických výzkumů struktury osobnosti. Je možno ji přirovnat k mapě, na které jsou — a to považují za zvlášť cenné — co nejpřesněji ohraničena i bílá místa, ať už jde o teorii, metodologii nebo empirické poznatky. Efektivnost hladkých linií je zcela obětována snaze nezjednodušovat a nezastírat problémy. Zdánlivě pevné konstrukce jsou někdy nelibostně rozbíjeny několika dobře mířenými, až překvapivě prostě formulovanými otázkami nebo poznámkami. Jindy se jednou větou suše vyřídí problém, který vypadal světoborně.

Autor využívá své výborné znalosti evropských i anglosaských koncepcí i výzkumů k široké konfrontaci spekulace a empirie v psychologii osobnosti. Nalézá dosud nepostřehnuté souvislosti mezi staršími systémy a moderními korelačními studii. Pokouší se o sblížení, ale zároveň ukazuje, jak daleko je zde k syntéze.

Tardyho kniha by měla být přeložena do světového jazyka, ale v méně telegrafické

podobě. Některé myšlenky, zvláště v obecných partiích, jsou sice vyjádřeny přesně a pro pozorného čtenáře i srozumitelně, ale bylo by vhodné užít také grafického vyjádření a častěji explicitní matematické formulace. Velkým nedostatkem je, že nemohl být připojen seznam literatury; mělo by se tak stát aspoň dodatečně.

P. Řičan

Kreutz M.:

Metody współczesnej psychologii

Warszawa PZWS 1962, 451 s.

Kniha varšavského profesora psychologie M. Kreutze, výrazného a vášnivého obhájce introspekcionismu je v podstatě přepracovaným vydáním knihy „Podstawy psychologii“, vyšlé r. 1949 a vyvrcholením metodologických úvah, kterým se prof. Kreutz věnuje už od třicátých let. Kreutz zaujal bojovné stanovisko proti šířící se kritice introspekce jako vědecké metody a v tomto smyslu svedl řadu ostrých polemik s předními polskými psychology (M. Choynowským, T. Tomaszewským aj.). Kreutz sám psal tuto knihu, jak v předmluvě říká, především proto, aby vrátil metodě introspekce místo, které jí v psychologii náleží (neboť současná psychologie se stále více koncentruje na dimenzi chování a opomíjí fenomény prožívání a „fakticky snižuje člověka na úroveň krysy, tohoto oblíbeného předmětu zkoumání současných amerických psychologů“). Psychologie bez introspekce není možná. Dále jde autorovi o analýzu nedostatků racionálních základů projektivních metod, které snižují jejich vědeckou hodnotu a konečně chce upozornit psychology na svoji modifikaci testových metod. Kreutz je „hluboce přesvědčen, že téze hájené v této práci nakonec zvítězí; obrat v psychologii přijde a je již vidět záblesky nadcházející změny, již roste opozice proti nerozumné statistice a neplodnému behaviorismu“.

T. Witwicki (Przegląd psychologiczny 8/1964) oceňuje Kreutzovo dílo protože: „nevzniklo pod vlivem pomíjející konjunktury, ani chvilkového polemického zápalu, ale je výsledkem mnohaleté vědecké práce a s ní spojených promýšlení, jednoho z čelných představitelů naší (rozuměj polské, pozn. M. N.) psychologie“.

Psychologickou metodu definuje autor jako „soubor činností, které musí badatel vykonat a procesů, které se musí uskutečnit, aby bylo možno vydat pravdivý soud o psychických procesech nebo vlastnostech“. Psychologii (jejíž vymezení po-

dává autor na jiném místě) chápe Kreutz jako vědu zkoumající vědomé psychické procesy a staví ji proti behaviorismu. Podle Kreutze jsou „psychologie a behaviorismus zcela odlišné vědy“ (v předmluvě k překladu knihy Guillaume P.: Podręcznik psychologii, Warszawa 1958 — na niž se Kreutz několikrát odvolává), především proto, že chování nevyčerpává celý rozsah duševního dění. „Bohatství psychických procesů je neporovnatelně větší než množství vnějších výrazů...“ (v téže předmluvě). Metoda zahrnuje: 1. zformulování problému, čili položení otázky, což je determinováno filosofickým stanoviskem, 2. způsob nalezení odpovědi na položenou otázku. Projektování metody musí být adekvátní zkoumanému předmětu. Kreutz rozeznává především tyto dvě hlavní skupiny psychologických metod: a) bezprostřední metody (introspektivní), b) nepřímé metody (předmětové). Specifickým východiskem klasifikace je vztah badatele ke zkoumaným procesům. Z tohoto hlediska rozeznává autor metody experimentální (badatel vyvolává procesy, které chce zkoumat) a metody observační (badatel se zabývá procesy, které již existují a probíhají bez jeho zásahu). Psychologie užívá metod specifických jen pro ni samu a metod nespecifických, které se objevují také v jiných vědách (k nim patří metody statistické a fyziologické). Kreutzova klasifikace postrádá výrazného odlišení metod sbíracích a metod vyhodnocujících sebraná fakta. Základní psychologickou metodou je introspekce, ostatní metody slouží jejímu prohloubení. Také introspekce může mít formu observační nebo experimentální.

Bezprostředním pozorováním rozumí Kreutz: a) že vlastní psychické procesy poznáváme bez prostřednictví receptorů, b) že soudy o vlastních psychických procesech se neopírají o žádné úvahy, ale bezprostředně se objevují v našem vědomí, podobně jako obsahy vnímání.

Podle E. G. Boringa [153] introspekce jako metoda v psychologii postupně degeneruje, ale bývá ještě užívána v zamaskované formě. Jejimi ekvivalenty jsou zvláště výpovědi o smyslových dojmech v psychofyzice, protokoly výpovědi psychicky nemocných, fenomenologická deskripce psychických procesů (zvláště u gestaltistů) atd. Avšak i psychologové odmítající tvrdě introspekci z ní často vycházejí, např. v dotaznících, které jsou tak oblíbeny zvláště v americké psychologii.

„Psychický život jednoho člověka je pro jiné lidi bezprostředně nedostupný; nikdo nemůže prostě nazírat cizí psychický ži-